הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם משנה · ספר שופטים

לחם משנה על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבי אברהם די בוטון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם משנה על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבי אברהם די בוטון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-מלכים-ומלחמות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162152 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה י 6
הלכה יב 6
פרק ב 7
הלכה ב 7
הלכה ג 7
הלכה ד 7
פרק ג 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ד 9
הלכה ז 9
פרק ד 9
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ו 11
פרק ה 11
הלכה א 11
הלכה ג 12
הלכה ט 12
הלכה י 14
הלכה יא 14
הלכה יב 14
פרק ו 15
הלכה א 15
הלכה ח 21
הלכה ט 22
הלכה יג 22
הלכה יד 22
פרק ז 22
הלכה א 22
הלכה ב 23
הלכה ג 24
הלכה ד 24
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ז 26
הלכה יא 26
הלכה יב 26
הלכה יג 26
הלכה יד 26
הלכה טו 26
פרק ח 27
הלכה ב 27
הלכה ג 27
הלכה ו 28
הלכה ט 29
הלכה י 29
פרק ט 29
הלכה א 29
הלכה ג 30
הלכה ד 30
הלכה ה 31
הלכה ז 31
הלכה ח 31
הלכה יא 31
הלכה יג 32
הלכה יד 32
פרק י 33

הלכה א 33
הלכה ד 34
הלכה ו 34
הלכה ט 35
הלכה י 35
פרק יא 35
הלכה א 35
הלכה ג 35

פרק א

הלכה א

שנאמר לשכנו תדרשו וכו'. קשה דבהלכות בית הבחירה פ"א כתב רבינו מצות עשה לעשות בית לה' כו' שנאמר ועשו לי מקדש וכאן הביא קרא אחרינא דלשכנו תדרשו. וי"ל דהנהו קראי חד אתא למקדש שבמדבר וחד אתא למשכן שילה וכדכתב רש"י ז"ל בפרשת ראה לשכנו תדרשו זה משכן שילה ואיכא קרא אחרינא בפרשה ההיא דהיינו והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו שמה תביאו וגו' וכתב שם רש"י ז"ל דאיירי ההוא קרא בבית עולמים ורבינו לא הביא קרא דוהיה המקום וגו' אע"ג דההוא קרא איירי בבית עולמים משום דהנהו קראי דמדבר ושילה כתיבי בלשון אזהרה של מצות עשה דקרא ועשו לי מקדש משמע אזהרה וכן האי קרא דלשכנו תדרשו משמע דה"ק תדרשו ותעשו משכן ואח"כ תביאו שמה דאל"כ מאי תדרשו היה לו לומר לשכנו תביאו אלא ודאי דלהכי אתא קרא ולכך הביא רבינו אלו השני פסוקים שמורים שהיא מצוה גמורה וכי היכי דבשילה ובמדבר היא מצוה ודאי דבבית הבחירה היא מצוה ולא חש רבינו להביא שני המקראות במקום אחד אלא חד הביא בהל' מלכים וחד בהל' בית הבחירה אבל הסמ"ג הביא מקרא דוהיה המקום אשר יבחר וגו' משום דההוא קרא איירי בבית הבחירה אבל ועשו לי מקדש איירי במשכן שבמדבר וכמ"ש שם הרב"י וטעם רבינו נראה בעיני כדכתיבנא ולפי מ"ש הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת ראה בפירושו על פירוש רש"י ז"ל דהאי קרא דלשכנו תדרשו לעיל מיניה איירי בבית הבחירה והוי כאילו כתוב ולשכנו אתי שפיר טפי הך ראיה דמייתי רבינו כאן דאיירי קרא בבית עולמים ובשילה והוי לשון אזהרה מלשון תדרשנו כאמור:

הלכה ב

מנוי המלך קודם למלחמת וכו'. זאת הראיה שכתב כאן רבינו להקדים מנוי המלך למלחמת עמלק אע"פ שלא הביאו בגמרא נראה שהיא פשוטה יותר ממ"ש בגמרא סנהדרין (דף כ':) כי יד על כס יה שאין כסא אלא מלכות דזו דרשה בעלמא היא אבל מה שהביא רבינו הוא פשוט יותר ואולי מצאה בשום מקום ואע"פ שלא הוזכרה בגמרא דידן כבר נודע דרכו של רבינו דבראיות פסוקים דבר שאינו נוגע לענין הדין לא קפיד אגמרא דידן אלא הוא מביא הראיה היותר פשוטה מאיזה מקום שימצא אותה מגמרת ירושלמי או ספרי או איזה מקום שיהיה והראיה שהביא מדוד גבי הכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית היא יותר פשוטה מראיה דמייתי גמרא מקרא קמא דוהיה בהניח גו'

והיה המקום אשר יבחר וגו' דאין כתוב שם שיבנו בית הבחירה אחרי כן ולא שהקרבנות יקריבו אחרי כן שם אבל אפשר שבית הבחירה יבנו אותו קודם הכרתת זרעו של עמלק אבל הראיה של דוד היא יותר פשוטה דכתיב שם ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח כו' ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וגו' ולכך הביא רבינו ראיה זאת והניח הראיה הראשונה אע"פ שהיא תורה מפני שאינה פשוטה כל כך. וכתבתי כל זה לתרץ קושיית הרב"י שהקשה כאן והניחם בצ"ע:

הלכה ג

אין מעמידין מלך בתחלה וכו'. בפרק ה' מהלכות סנהדרין כתב שם רבינו אין מעמידין מלך אלא על פי בית דין של ע"א וכתב שם הרב כ"מ ונשאר לנו לדעת מנין שאין מעמידין מלך אלא בבית דין הגדול. ואני אומר שזה פשוט הוא בתוספתא בפ"ג דסנהדרין אמרו שם אין מעמידין לא מלך ולא כ"ג אלא בב"ד של שבעים ואחד ודין של כהן גדול אע"פ שהיה ראוי שיזכירו רבינו שם מפני ששם הזכיר כל הדברים שצריך בית דין של ע"א מ"מ י"ל שסמך על מה שכתבו בפ"ד מהלכות כלי מקדש אע"פ שאין זה מספיק דהרי הזכיר שם דברים אחרים שכבר כתבם כל אחד במקומו כמו זקן ממרא שהזכירו בהלכות ממרים וכן אחרים אך קשה מאי דכתב שיהיה המלך על פי נביא מנין לו דבתוספתא לא אמרו אלא ב"ד של שבעים ואחד לבד ועוד דדומיא דכהן גדול קתני לה והתם לא בעינן נביא ועוד קשה דכתבו התוספות בפרק החולץ (דף מ"ה:) דאיתא בתוספתא דאין מעמידין מלך אלא מן המשיאין לכהונה ואע"ג דאינו אלא איסורא דרבנן וכדכתבו התוספות שם היה לו לרבינו לכותבו וסמ"ג כתבו בלאוין סימן רכ"א:

הלכה י

ואין מושחין אלא זרע דוד וכו'. כלומר בשמן המשחה דמלכי ישראל מושחין אותם בשמן אפרסמון כמו שאמר קודם וחלוקה זאת סיפא דחלוקה קמא היא והוי כאילו אמר אבל מלכי בית דוד מושחין אותם בשמן המשחה:

הלכה יב

היתה שם מחלוקת או מלחמה וכו'. בגמרא הוריות (דף י"א:) לא אמרו אלא מחלוקת לבד וכן לא כתב רבינו יותר בפ"א מהלכות כלי מקדש שהזכיר שם דין זה אבל כאן כתב או מלחמה אפשר דכיון לומר אפילו שלא יהיה מחלוקת גמורה אלא שהעם מרננים קרי ליה מלחמה וזו אף זו קתני רבינו:

ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו. בפרק בתרא דהוריות אמרו שם במסקנא דבאפרסמון משחוהו ולא בשמן המשחה דכבר נגנז שמן המשחה. ואם תאמר דרבינו

כתב בהלכות כלי המקדש פ"א נמי שמשחו שלמה מפני מחלוקת אדוניה ויואש מפני עתליה ויהואחז מפני יהויקים אחיו וזה שמשח אלישע ליהוא לא בשמן המשחה משחו אלא בשמן אפרסמון ע"כ. דכל השלשה שהזכיר קודם בשמן המשחה משחו אותם וזה אינו דיהואחז לא משחו אותו אלא בשמן אפרסמון וכדכתיבנא. ויש לומר דאין הכי נמי אלא דמה שכתב רבינו כן גבי יהוא הוא מפני שהרגיש על מ"ש למעלה דאין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד הוקשה אצלו מי הוא דאינו מזרע דוד ותירץ אבל מיהואחז לא קשה דהיו יכולים למשחו אלא מפני שנגנז שמן המשחה לא משחוהו אלא באפרסמון:

פרק ב

הלכה ב

או גרושתו של מלך וכו'. אין צורך למה שכתב הרב כ"מ דנפקא ליה דמשום כבוד המלך הוא משמע ליה דאלמנתו לאו דוקא דבהדיא תניא בירושלמי סנהדרין פרק כה"ג דאין נושאין לא אלמנתו ולא גרושתו של מלך. אבל בכ"ג כתב רבינו בפרק ה' מהלכות כלי מקדש דאם גירש אשה מותרת לשאר העם ונפקא ליה דכיון דהותרה אלמנתו בהדיא מתניתין פ' כה"ג (דף י"ח:) שהרי אמרו שמיבמין את אשתו ועוד שחולצין לאשתו ואם היתה אסורה לינשא לא היו חולצין אותה כמו אשת המלך דלא חלצי לה מהאי טעמא א"כ הוא הדין דשרינן גרושה. והרב כ"מ כתב שם דהותרה אלמנתו של כהן גדול מדלא תני ביה איסורא כמו במלך ואין צורך דבהדיא אמרו במתניתין דהיא מותרת כדכתיבנא:

הלכה ג

ואסור לראותו כשהוא ערום וכו' ולא כשהוא בבית המרחץ וכו'. בפרק ה' מהלכות כלי מקדש כתב דינים אלו בכהן גדול וכתב אם רצה הוא שירחצו אחרים עמו הרשות בידו והוא מהתוספתא והטעם דאם מחל על כבודו כבודו מחול מה שאין כן במלך שאין כבודו מחול ולכך אפילו רצה שירחצו אחרים עמו אין שומעין לו:

הלכה ד

שאין ישיבה בעזרה כו'. בפרק ב' דיומא (דף כ"ה) הקשו בתוספות על זה מפרק שני דזבחים ותירצו דמידי דצורך עבודה כגון אכילה איכא ישיבה ועוד חילקו יעויין שם:

פרק ג

הלכה א

כותב לו ספר תורה לעצמו וכו'. אמרו בתוספתא פרק ד' מסנהדרין וכתב לו שתהא כתובה לשמו ואין רשות להדיוט לקרות בה שנאמר וקרא בו הוא ולא הדיוט:

ומגיהין אותו מספר וכו'. הכי איתא בירושלמי וכ"כ הרב כ"מ כאן ובפרק שביעי מהלכות ס"ת הניחו בצ"ע. ומה שהקשה שם וכאן אמאי לא כתב רבינו דעושה כמין קמיע ותולה בזרועו דקאמר בברייתא שם (דף כ"א:) לאו דוקא דאם כן איך אמרו במשנה יוצא למלחמה מוציאה עמה וכו' יושב בדין וכו' אלא לעולם היתה בזרועו זולת בבית המרחץ ובבית הכסא וכיון דהיא תלויה ודאי דלעולם היא עמו א"ו דמתני' הודיענו דלאו כמין קמיע ממש קאמר אלא כיון שבכל אלו המעשים היתה עמו הוה ליה כאילו תלוי בזרועו:

הלכה ב

בין הנשים ופלגשים הכל י"ח וכו'. מה שתירץ הרב כ"מ להשגת הר"א ז"ל דבר נכון הוא דודאי קרא דויקח דוד עוד נשים ופלגשים הוה אחר מעשה דבת שבע ואולי י"ל דטעמו של הר"א ז"ל משום דאמר ליה התם נתן ושכב את נשיך דהיינו העשר פלגשים ששכב אבשלום עמהן ומדקאמר ושכב את נשיך משמע ליה להר"א ז"ל שהיו לו באותה שעה כשהיה אומר לו הנבואה ומ"מ אין זו ראיה דאפשר דנשים ר"ל הפלגשים שעתיד אתה לישא אותם ועדיין לא נשאן. ומ"מ קשה קצת לדברי רבינו למה לא נשא דוד את אבישג דהרי עשר הפלגשים כבר פירש מהן אחר שבא עליהן אבשלום וכמ"ש שהניחן צרורות עד יום מותן אלמנות חיות וכיון שפירש מהן הוי כאילו גירשן וא"כ הרי היה יכול לישא אשה אחרת וע"ק לדעתו איך אמר דהתירו ליחד ולא לגרש יוציא פלגש אחת וישא השונמית דלפלגש אין צריך גירושין דאין לו בה קידושין אלא יחוד בעלמא. וי"ל דמ"מ זה הוי כגירושין להוציאה כדי ליקח אחרת ולקושיא הראשונה י"ל דכיון דהפלגשים היו צרורות ולא היו יכולות לינשא לאחר הוי כאילו אגידי ביה ולהכי הוו עדיין פלגשיו ואין יכול לישא אחרת:

ואם הוסיף אחת ובעלה כו'. לתרץ קושית הרב כ"מ דאמאי צריך בעלה אפשר לדמותו להההיא דכתב רבינו בפרק י"ז מהל' איסורי ביאה דבין כהן גדול בין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע ולא בעל אינו לוקה וטעמא דהתם משום דקרא כתיב ולא יחלל וחלול לא הוי אלא בביאה ג"כ כאן לא קרא כתיב ולא יסור לבבו ואין כאן הסרת לב אלא

בבעלה וכמ"ש רבינו לקמיה ולא יהיה מצוי אצלה תמיד על הסרת לבו הקפידה תורה וכו' משמע דההסרה תלויה בבעלה:

הלכה ד

כדי שיתן לחיילותיו וכו'. אמרו בירושלמי ר' יהושע בן לוי אמר ובלבד אכסניא של שנה זו בלבד. ורבינו לא כתב כן מפני שראה שסתמו בגמ' דידן:

הלכה ז

כבר ביארנו וכו'. מה שפירש הרב כ"מ דבמלכי בית דוד לא היו גוזרים עליהם משום דבהדיא קרא כתיב בהו דינו לבקר וכו' לא נהירא דאע"ג דמן הדין אם היה אירע בהם תקלה היה להם כח לחכמים לתקן ותו קשיא לפירושו מאי אמר בגמ' שם (דף י"ט.) אלא מלכי ישראל מ"ט לא נימא משום דדוקא במלכי בית דוד איכא קרא אבל במלכי ישראל ליכא קרא לומר שידונו. לכך נ"ל לומר דאין הפרש בענין הדין בין מלכי ישראל למלכי בית דוד ואי קאמר קרא בית דוד הוא מפני שהוא היה דן דין אמת וכמו שפירש שם המפרש דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה אבל הוא הדין דמלכי ישראל הוי נמי הכי והאי דקאמר רב יוסף דכתיב בית דוד הכי קאמר תדע לך דמלכים יכולים לדון דכתיב במלכי בית דוד דינו וכיון דהם יכולים לדון ה"ה מלכי ישראל דכולהו מלכים נינהו להכי שאלו בגמ' א"כ מלכי ישראל אמאי לא ידונו דהא מקרא משמע דכולם ידונו ותירצו משום דאירע בהו תקלה אבל במלכי בית דוד אפשר שלא יארע בהו ההיא תקלה שהם נכנעים לדברי הדת וכיון דלא גזור בהו אוקמינהו אדינייהו אבל אם היה אירע בהו תקלה ודאי דהיו גוזרים בהו:

פרק ד

הלכה ג

וכן לוקח מן בעלי אומניות וכו' ונותן שכרן. אי קאי אבעלי אומניות דוקא קשה קצת למה בבחורים ושמשים העומדים לפניו לא יתן שכרם. ואולי יש לומר דשאני בעלי אומניות דאינם מתפרנסים מבית המלך אבל אלו השמשים מתפרנסים מבית המלך והיינו שכרן:

הלכה ד

נשים בכתובה וקידושין פלגשים בלא כתובה וקידושין וכו'. מדברי רש"י ז"ל בפירוש החומש בפרשת חיי שרה נראה דגורס פלגשים קידושין בלא כתובה והקשה לו הרמב"ן ז"ל דאינו כן אלא דפלגש הוי בלא קדושין וכגירסת רבינו דכתובה הוי מדרבנן. וא"ת

לגירסת רבינו למה הוזכרו כתובה אם אינו נקרא פלגש אלא בלא קידושין אבל בקידושין הוי אשה א"כ למה לי כתובה ועוד דהא רבינו פסק בהלכות אישות פ"י דכתובה דרבנן וא"כ היכי קאמר דהוי בלא קידושין וכתובה דכתובה אינה מעלה ומוריד כיון דהוי מדרבנן. וי"ל דאין הכי נמי דלגירסת רבינו והרמב"ן ז"ל קידושין הם עיקר ומה שהוזכרו כתובה הוא משום דכן דרך דרבנן תיקנו לנשואה כתובה הזכירוה אבל אין הכי נמי דאינה מעלה ואינה מוריד כלל. והרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל הקשה שם בפירושו על רש"י ז"ל על גירסת רבינו דהיכי אמרו במדרש דאחיתופל התיר ג"ע במה שעשה לאבשלום שישכב עם פלגשי אביו הא כיון דאין כאן קידושין אינו גילוי עריות. וי"ל דכיון שפילגש של מלך אסורה להדיוט וכדכתב שם רד"ק ועוד דהוא פלגש אביו ומכוער הדבר ככתוב שם אע"ג דלא הוי גילוי עריות ממש הוי אביזרייהו דג"ע ודמי להו. ותדע לך דהרי אמרו (סנהדרין ע"ה.) בההוא שהעלה טינא בלבו על אשה פנויה ואמרו שתדבר עמו אחורי הגדר ולא רצו חכמים מפני שהוא גילוי עריות וכמו שאמרו ביומא פרק יוה"כ א"כ ודאי כל דהוי אביזרייהו דגילוי עריות נקרא ג"ע:

אבל ההדיוט אסור בפלגש וכו'. נראה דרבינו אזיל לטעמיה דאמר בפ' י"א מהלכות אישות דהבועל אשה לשם זנות לוקה ולכך אסר כאן הפלגש. וקשה על זה מה שהקשה הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת ויהיו חיי שרה מברייתא דקאמרינן יכול על מעשה יחידי בספרי פרשת קדושים דמשמע יחידי דהיינו שנתייחדה עצמה לאיש אחד ומיעט שם דאינו חייב מלקות ולפירוש רש"י ז"ל תירץ שם הרב הנזכר דמלקות ליכא אבל עשה איכא אבל לרבינו דאיכא מלקות ליכא לתרוצי הכי. מיהו ההוא פירושא דפירש ההיא ברייתא אינו מוכרח דלפירוש הרמב"ן ז"ל שפירש דשלא לשם אישות דאמרו שם בברייתא הוי שנבעלה לעכו"ם או לעבד וכמו בפרשת קדושים לא יתיישב כלל אותו הפירוש שפירש הרב הנזכר במעשה יחידי אלא צריך לפרשו באופן אחר ור"ל יכול שאפי' בשביל חטא של יחיד שתזנה הארץ ולא תעשה פירות לזה אמר שאינו כן אלא אם חטאו רבים בדבר וז"א ומלאה הארץ זמה. ומ"מ אני תמה על רבינו שיאמר שכל הבועל אשה לשם זנות לוקה משום לא תהיה קדשה שהרי בהלכות נערה בתולה פ"ב כתב דהאי דקאמר קרא אל תחלל את בתך וכו' הוא לעשותה קדשה וכתב שם דהמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקה הבועל והנבעלת משום לא תהיה קדשה ומה שאינו לוקה המפתה ומשלם קנס מפני שאירע הדבר במקרה משמע דדעת רבינו לוקה משום לא תהיה קדשה אלא המופקרת לכל וכן כתב בפרק י"ח מהל' איסורי ביאה וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אע"פ שהיא במלקות לא נעשית

זונה משמע דהמלקות אינו חייב אלא על המופקרת ואע"פ שאינו כמ"ש בהל' איסורי ביאה מ"מ הדבר מבואר בהל' נערה בתולה ואני תמה מאד על ה"ה שהבין בפ"א מהל' אישות בדברי רבינו שהבא על הפנויה באקראי לוקה משום לא תהיה קדשה והביא ראיות לזה דהא בהלכות נערה בתולה קאמר איפכא כדכתיבנא אלא דוקא במופקרת לבד חייב. גם על הר"א ז"ל בהשגות שהבין בדבריו כך אני תמה איך לא הקשה לרבינו מדבריו על דבריו בהל' נערה בתולה. מיהו יש לתרץ להר"א ז"ל דהבין בדברי רבינו שהוא סבור דבין המיוחדת לאיש אחד בין המופקרת לכל לוקה משום לא תהיה קדשה ובהל' נערה בתולה לא מיעט אלא כשהיא באקראי בעלמא ואינה מיוחדת לאיש אחד ואינה מופקרת לכל ולכך הקשה לו דהמיוחדת לאיש אחד אין לדמותה למופקרת לכל אבל מ"מ קשה מה הקשה לו ממפותה דאיך משלם ממון הרי כבר תירץ רבינו בהל' נערה ועוד דברי ה"ה קשים להולמם וכמ"ש וצריכים לי עיון. והרב בעל כ"מ כתב בהלכות נערה דרבינו בהל' אישות סובר דלא מקרי קדשה אלא מופקרת וסמך בהלכות אישות על מ"ש בהלכות נערה והרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת תצא בפסוק לא תהיה קדשה הביא דברי הרמב"ן ז"ל שכתב בפרק א' מהלכות אישות והבין משם דעל בעילה של זנות לבד במקרה לקי וגם שם הביא מה שכתב רבינו בהל' נערה בתולה ותמהתי איך לא הרגיש בסתירתם:

הלכה ו

ולוקח השדות וכו'. נראה דכוונת רבינו היא כמו שפירש שם הרד"ק ז"ל בפירוש הכתוב שלא התיר הכתוב למלך ליטול הכרמים והשדות בחנם אלא פירותיהם לבד ליתן לעבדיו אם יצטרכו למלחמה ולהכי הוצרך אחאב למשכן עצמו ליקח כרם נבות שגוף הכרם אין לו למלך ליקח בשום צד ודקדק מקרא דונתן לעבדיו דמשמע לעבדיו דוקא יקח הפירות וקשה דגם במעשר כתוב ונתן לסריסיו ולעבדיו וע"כ המעשר הוא שלו וכמ"ש הרד"ק שם. וי"ל דהרי כתוב שם צאנכם יעשור סתם משמע דהוי לעצמו אם ירצה:

פרק ה

הלכה א

זו מלחמת שבעה עממין כו'. תמה הרב כ"מ דלמה לא קרא רבינו לזו מלחמת חובה ולא ידעתי מקום לתמיהתו דרבינו פסק כרבנן ולדידהו ליכא אלא תרי דינים מצוה ורשות דמלחמת בית דוד לרווחא ולמעוטי עכו"ם דלא ליתו עלוייהו הוי רשות ומלחמת יהושע הוי מצוה ובמלחמת יהושע הכל יוצאין שהיא מצוה אבל בשאר אין יוצאין הכל וכיון

שכן אין צריך לומר לדבריהם אלא מצוה לעלויי מעלה אחת מינה לרשות וכמו שפירש שם רש"י ז"ל בסוף משוח מלחמה דבשלמא לר' יהודה איצטריך לומר חובה דתלתא דינים הוי חובה ומצוה ורשות חובה הוי מלחמת שבעה עממין דהכל יוצאין לה מצוה הוי למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו דקרינן לה מצוה משום דלא הוי כחובה שהכל יוצאין אבל מ"מ לא הוי כרשות שהעוסק בה פטור ממצוה אחרת מה שאין כן ברשות ומלחמת בית דוד לרוחא רשות דלא הוי עוסק במצוה לפטור ממצוה אחרת אבל לרבנן ליכא אלא תרי דינים ולדידהו לא איכפת להו לקרות חובה וכמבואר בדברי רש"י ז"ל שם אבל מ"מ קשה למה לא כתב רבינו דהא דלמעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו הוי רשות כרבנן דאמרי למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו דהוי רשות ולא כתב אלא שנלחם עם שאר העם להרחיב גבול ישראל דהיינו מלחמת בית דוד לרווחא דאמרו בגמרא דהכל מודים בה וחלוקה דפלוגתא לא הוזכרו בדבריו כלל. וי"ל דהוזכרה במה שאמר ולהרבות בגדולתו ושמעו דהכוונה שיראו ממנו ולא יבאו עליו והיינו למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו:

הלכה ג

ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו כו'. פירש"י בפ"ב דסנהדרין (דף כ':) ופורץ גדרות אחרים לעשות לו דרך לשדהו ולכרמו וכן פירש"י בפ' הערל (דף ע"ו:) ומשמע מדבריו דבכל עת וזמן אפי' שלא לצורך מלחמה אלא לצורכו בלבד עושה כן ומדברי רבינו שכתב ודרך המלך אין לה שיעור וכו' וסוף דבריו אלא הולך בשוה ועושה מלחמתו משמע דמפרש דמתני' לענין מלחמה אתמרה דהיכא דצריך המלך למלחמתו כן הוא עושה אבל לא לצורכו ובפרק הכונס (דף ס') הביאו הא דפורץ לעשות לו דרך גבי קרא דויבקעו שלשת הגבורים וכו' דהיינו שעת מלחמה ולא מצינו שלא בשעת מלחמה שלצורכו יוכל המלך לעשות כן זה דעתו ז"ל:

הלכה ט

עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרים וכו'. כתב הרב כ"מ דנפקא ליה לרבינו משום דאמרו בכיצד משתתפין (דף פ"ב:) מככר בפונדיון מארבע סאים בסלע א"כ משמע דברייתא איירי שהיו מתחלה ארבע סאים והוקרו ועמדו על סאתים. וקשה לי דר' יוחנן אמר התם לא שנו אלא מעות בזול וכו' אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ארבע סאין בסלע יוצאין ור' יוחנן קאי על הברייתא ואי ברייתא איירי שעמדו ארבע סאין מאי אפילו דקאמר דמשמע דאתא לאוסופי שאפילו הפירות בזול יותר יוצאין הא ברייתא בהכי איירי גבי פירות ביוקר ועוד קשה דאמרו שם א"ר יוחנן נהירנא כד הוו קיימן ארבע

סאין בסלע והוו נפיחי כפן בטבריה וכו' משמע דיצא לומר דאע"פ דהיו בזול יותר מ"מ היו מתים מחסרון מעות משמע דברוב השנים לא היו ארבע סאים בסלע אלא פחות מהא הוי. עוד אמרו שם בברייתא אמר ר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח וכו' וכתב הרב כ"מ דמשום דר' יוחנן אמר אבל מעות ביוקר וכו' ואפילו מוצא ליקח יוצאין משמע דלית ליה דרשב"א וקשה דלמה היה צריך להזכיר ואפי' מוצא ליקח כיון דאמר ואפי' עמדו ארבע סאין בסלע ודאי דמוצא ליקח הוא. לכך נראה לי טעם רבינו דהוקשה לו מה שהקשו שם בתוספות וז"ל תימה אם אינו מוצא ליקח אפילו אלף סאה בסלע מה יעשה כיון שאינו מוצא ליקח ע"כ, ולכך מפרש רבינו דלא קאי אדברי ת"ק דאמר סאתים בסלע והוי פירושו אימתי אמרינן דבסאתים בסלע יוצא כשאינו מוצא דהא אם אינו מוצא אפילו אלף סאה בסלע נמי אלא כוונתו לחלוק על ת"ק וה"ק אין הדבר תלוי בסאתים בסלע אלא הדבר תלוי אם מוצא ליקח או לא והכי קאמר אימתי יצא כשאינו מוצא ליקח ואז יצא אפילו אלף סאה בסלע אבל מוצא ליקח אפילו עמדו ארבע סאין בסלע לא יצא ופליג רשב"א ות"ק דלת"ק אפי' מוצא ליקח אם עמדו סאתים בסלע יוצא ופסק רבינו כת"ק דלא כרשב"א. זה נראה דעת רבינו ומ"מ אין קושית התוספות קושיא בעיני דאפשר דמאי דאמר רשב"א אינו מוצא ליקח לאו אינו מוצא ליקח כלל אלא בטורח לכך קאמר דיצא כיון דהוקר עד סאתים בסלע וגם יש טורח לקנותו דאיכא ביה תרתי לריעותא יצא אבל בשאין שם טורח אלא מוצא ליקח אע"פ שעמדו עד סאה בסלע לא יצא:

ואע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות וכו'. קשה דשם בברייתא אמרו וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו וכו' ומדמייתו הא דר"ש בן יוחאי עלה דאמר ר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח וכו' משמע דסייעתא הוא דמייתי ליה וכיון שכן ודאי מחלון וכליון מפני שהיו מוצאים ליקח ויצאו נענשו דהיינו סייעתא דמייתי לר"ש בן יוחאי דאי לא ליכא סייעתא כלל וא"כ היכי קאמר רבינו דאע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות והביא ראיה ממחלון וכליון שאני מחלון וכליון דשלא כדין יצאו וכי תימא הרי אמרו בגמ' בשם ר' יהושע בן קרחה דלא נתחייבו כליה אלא מפני שלא בקשו רחמים על בני דורם אבל הם לא היו מוצאים ליקח וכדכתב הרב כסף משנה מ"מ קשה דע"כ ברייתא דר"ש בן יוחאי פליגא אהא כדכתיבנא דודאי ההיא ברייתא סברה דהיו מוצאים ליקח מדמייתי סייעתא ואפי' נימא דרבינו דחאה מהלכה מ"מ הרי ר' יהושע בן קרחה נתן טעם דנענשו מפני שלא בקשו רחמים וא"כ מאי ראיה מייתי מהתם היכא דיוצא בדין דאינו מדת חסידות. ויש לומר דה"ק כיון דהחטא הוא חמור כל כך דהיכא דיוצאים שלא כדין כמחלון וכליון דהיו

מוצאים ליקח ויצאו שלא כדין כר"ש בן יוחאי אפילו שהיו גדולי הדור וחסידים זכותם לא הגינה עליהם וענשו להם עונש גדול שהיא כליה א"כ כיון שהדבר חמור כל כך ודאי שאפי' שמן הדין הוא מותר לצאת ראוי לחוש להחמיר ממדת החסידות:

הלכה י

היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל וכו'. דהיינו ר' אבא בסוף כתובות (דף קי"ב) דמנשק כיפי דעכו וסובר רבינו דהיה מנשק שם שהוא תחלת תחום א"י:

ומנשקין אבניה וכו'. שם בפרק בתרא דכתובות ומפרש כדברי ר' תנחומא בפרשת שלח לך כשעלה ר' חנינא הגדול מבבל בקש לידע אם נכנס לא"י וכו' וכיון שמצאן כבדות אמר אין אלו אלא אבני א"י והיה מנשקן וקרא עליהם את הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה וכו':

הלכה יא

עונותיו מחולין וכו'. שם אמרו בפרק בתרא דכתובות אמר ליה רבא לרב אשי אנן בסובלי חולאים מתנינן לה כלומר דהאי קרא דבל יאמר שכן חליתי דמשמע דהוא מכופר מעון לא אמרינן ליה לענין דר בא"י אלא למי שסובל יסורין ורבינו פסק כר' אלעזר אע"ג דרבא בא להרבות שבחה דא"י דכל אמוראי דהוזכרו שם בפרק בתרא מפליגים בשבחה הרבה:

הלכה יב

כשם שאסור לצאת מהארץ וכו'. בסוף פ' בתרא דכתובות אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ופירש"י ז"ל לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד ע"כ, משמע דלית ליה כדברי רבינו דטעמא משום דכתיב בבלה יובאו דסבירא ליה לרש"י ז"ל דהאי קרא דבבלה יובאו לא הוי אלא דלא יעלו לא"י דוקא כדקאמר קרא עד יום פקדי אותם דלא יעלו מאליהם אבל לארצות אחרות ילכו אי לאו טעמא דיש שם ישיבות הרבה וכן נראה עוד שם בגמ' דטעמו של רש"י ז"ל עיקר דאמר שם הדר בבבל כאלו דר בא"י עוד אמרו שם כשרין שבשאר ארצות בבל קולטתן לקבורה דיש שם זכות תורה אבל רבינו סובר דטעמא דאסור יציאה מבבל לשאר ארצות הוי מטעמא דקרא דבבלה יובאו וכו' וקשה דרב יהודה אמרינהו לתרי מימרי דאיהו אמר לעיל כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה ואיהו אמר נמי להאי מימרא בשם שמואל ואי טעמא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות הוי משום בבלה יובאו כדקאמר רבינו למה לא אמר לעיל כל היוצא מבבל עובר בעשה סתם ולמה אמר כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה דמשמע דלשאר ארצות לא וכי תימא

לרבותא נקטיה דאפילו לא"י עובר וכל שכן לשאר ארצות א"כ למה הוצרך תו למימרא לומר דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות ועוד מאי כשם שאסור לצאת וכו' דלפירוש רש"י ז"ל ניחא דכיון דבבל קדושה מחמת התורה אשר בה כא"י כי היכי דמא"י אסור לצאת מפני קדושתה גם מבבל אסור לצאת מפני קדושתה אבל לפירוש רבינו קשה דאין הטעם לאיסור יציאה מבבל מפני הקדושה אלא מפני דאמר קרא בבלה יובאו והשמועה מוכחת כדברי רש"י ז"ל:

פרק ו

הלכה א

אחד מלחמת הרשות וכו'. בספרי בפרשת שופטים אמרו על פסוק כי תקרב אל עיר וכו' במלחמת הרשות הכתוב מדבר ופשוטה של ברייתא זו היא שלא כדברי רבינו דמשמע מינה דבמלחמת מצוה אין קוראים אליה לשלום וכן נראה דעת רש"י ז"ל בפירוש החומש והרמב"ן ז"ל השיב עליו ופירוש הברייתא מוסכמת לדעת רבינו, והרב מוהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת פרה ובפרשת שופטים הליץ בעד רש"י, ולבאר דעת רבינו צריך אני להאריך ולישא וליתן בדבריהם. רש"י ז"ל כתב במלחמת הרשות וכו' כמו שמפרש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וכו' ומשמע ליה לרב אליה הנזכר ז"ל דאית ליה לרש"י ז"ל דאין קריאת שלום אלא במלחמות רשות ולא במלחמות מצוה וכתב בפרשת פרה דלפיכך אתי שפיר ההיא עובדא דיושבי גבעון דאמר קרא דהוצרכו להערים כדי שיקבלם יהושע וכן אתי שפיר שהוקשה הדבר לנשיאים וראו שראוי להכותם לפי חרב לולי השבועה דטעמא מפני שאין ראוי לעשות שלום עמהם ולקבלם בשלום וכיון שכן עשו שלא כדין במה שעשו שלום עמהם ולכך הוקשה הדבר בעיניהם וכן הם הערימו משום דלא היו מקבלים אותם מפני שאין עושים שלום עמהם ודחה תירוץ רבינו שתירץ בפרק זה לעובדא דיושבי גבעון כמו שדחאו הרמב"ן ז"ל וכן דחה שם תירוץ של הרמב"ן וכתב שדעת רש"י הוא נכון ודבריו תמוהים בעיני דבסוף דבריו הוכרח לתרץ לקושיא שהקשה הרמב"ן מקרא דלא היתה עיר אשר השלימה וכו' דמכלל דהיו יכולים להשלים והיא ראית רבינו שכתב לקמן בפ' זה דשאני אותו השלום משלום דקרא דבשלום דקרא לא בעי אלא תרתי מס ועבדות והכי דייק לישנא דקרא יהיו לך למס ועבדוך אבל שלום דיושבי גבעון איכא ביה קבלת מצות ושלום זה אפילו לשבעת עממין הותר ובמין שלום ההוא אמר קרא דלא היתה עיר אשר השלימה וכו'. ומה שהוצרכו להערים יושבי גבעון הוא מפני שראו ששבעת עממין קבלו המס והשעבוד ובכל זאת הרגו אותם חשבו שאין

ראוי להשלים עם שבעת עממים בשום צד ולא ידעו שהטעם שהרגום הוא מפני שלא קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז הרגום דאם היו יודעים זה לא היו באים בערמה כי אלה כבר קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז כמו שאמרו באו עבדיך וכו' ותלונות ישראל על הנשיאים על השבועה שנשבעו להם שלולא זה היו רוצים להורגם היתה על שרמו אותם וכו' וכיון שהוצרך לתרץ כן לדברי רש"י ז"מ מאי ניחותא איכא לפירושו וניחותא קמייתא אזלה לה ונפל פתא בבירא דלהרמב"ן ורבינו ז"ל ג"כ יכולים לתרץ לפי פירושם דאע"פ שיכולים לקבלם הוקשה הדבר בעיני הנשיאים מפני שרמו אותם וכן הם הוצרכו להערים כמו שתירץ רבינו דסבורים היו דכיון דלא השלימו בפעם הראשונה שוב אין פותחים להם לשלום דסוף סוף הא אמרת דהם טעו בדין שחשבו דאין מקבלים משבעה אומות בשום צד אפי' שיקבלו שבע מצות ולכך הערימו ותו קשיא לי על דבריו כיון שבא לידי כך למה הוצרך לתרץ בההיא דשלח יהושע כל מי שרוצה להשלים ישלים דהיינו קודם שיכנסו לארץ אבל אחר שיכנסו לארץ לא לימא דשאני שלום דיהושע משלום דקרא דקרא איירי במס ועבדות לבד כדקאמר קרא יהיו לך למס ועבדוך ושלום זה אין פותחין בשבעת עממין אבל שלום דיהושע היא שלום דקבלת שבע מצות ג"כ דומיא דמאי דקאמר קרא לא היתה עיר אשר השלימה וכו' ותו קשיא לי עליו מי דחקו לתרץ בעד רש"י ז"ל דשלום דקרא לא הוי כשלום דיושבי גבעון כיון דרש"י ז"ל מפרש בפרק ואלו נאמרין וכמו שפירש הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל עצמו דאין מקבלין בתשובה אפי' בקבלת שבע מצות אלא לשבעה אומות היושבים רחוקים מגבולי א"י אבל לא למי שהם בתוך גבולי ישראל דאלה מחמת יראה היו עושים ואין תשובתן תשובה א"כ שפיר אתי עובדא דיושבי גבעון דהוצרכו להערים דאפי' שיקבלו שבע מצות לא הוה סגי להו מפני שלא היו מקבלים אותם בתשובה שהם מעיירות קרובות ומפני כך הוקשה הדבר לנשיאים מפני שאין מקבלין אותם בתשובה שמחמת יראה הם עושים וזהו שאמרו ישראל ליושבי גבעון אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית וכו' והא דאמר קרא לא היתה עיר אשר השלימה יש לתרץ כמו שתירץ הרב ז"ל מה שתירצו התוס' בפ' השולח דיהושע שלח הכתב דמי שירצה להשלים ישלים קודם שנכנסו לארץ אבל אחר שנכנסו לא ואתי שפיר לפי טעמו של רש"י ז"ל דאחר שנכנסו מחמת יראה הם עושים ולכך אפי' מקבלים שבע מצות לא אהני להו כלל דאין תשובתן תשובה אבל קודם שנכנסו אין זו תשובה מחמת יראה כל כך ולכך מקבלים אותם ועל זה אמר הכתוב לא השלימה כלומר קודם כניסתם לארץ דאין שם יראה ודבר זה נכון בעיני לפי דרכו של רש"י ז"ל יותר ממה שפירש בו הרב ז"ל וכן ראיתי לסמ"ג בלאוין מ"ט שכתב שלא להושיב אחד משבעת

עממין וכו' מכאן אמרו במסכת סוטה שאם נתגיירו מקבלין אותן שאין לחוש עוד ללמוד ממעשיהם בד"א בכנענים הדרים בח"ל אבל הדרים בא"י אין מקבלים אותם שהרי בגבעונים שמלו בימי יהושע כתיב ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ע"כ, משמע דמסכים לכל מה שכתבתי דטעמא דגבעונים הוי משום דאין מקבלים אותם בתשובה שהם דרים בא"י וכדכתיבנא. איברא דקשיא לי טובא דהסמ"ג עצמו בעשין קי"ח כתב בטעם עובדא דגבעון דברי רבינו שכתב שם ולמה הוקשה הדבר לנשיאים וראו שראויים להכותם לפי חרב לולי השבועה מפני שכרתו להם ברית וכו' והרי הכתוב אומר לא תכרות להם ברית אלא היה דינם שיהיו להם עבדים ויהיו למס וכו' הרי כתב טעם רבינו ולפי מ"ש בלאוין מ"ט אין זה הטעם אלא כטעמו של רש"י ז"ל שכתבתי למעלה ואולי י"ל דרצה לכתוב הטעמים ואע"ג דבלאוין מ"ט הביא ראיה מעובדא דגבעון ולפי הטעם שכתב בעשין קי"ח אין ראיה כלל מההיא עובדא מ"מ אין זו ראיה גמורה אלא כוונתו לומר בסימן מ"ט דלפי זה דהדרים בא"י מקבלים אותם יש עוד טעם אחר להיא עובדא דגבעון ממ"ש בסי' קי"ח. ומ"מ דברי הרב מוהר"ר אליה מזרחי במ"ש לפירוש דברי רש"י ז"ל תמוהים מכמה אנפי כדכתיבנא. עוד כתב לסתור דעת הרמב"ן ורבינו שהם סבורים דקרא איירי אפי' במלחמת מצוה ולתרץ ברייתא דספרי לדעתם ז"ל כתב שם הרמב"ן והכוונה לרז"ל שאמרו בספרי במלחמת הרשות וכו' שהפרשה הזאת בסופה תחלק וכו' והרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת חקת נסתפק בפירושו ובאמת הפירוש האחרון שפירש אין לו שחר כמ"ש הוא בעצמו וזה דבר תמוה מאד אבל פירוש דבריו הוא כפירוש הראשון אבל מה שהקשה עליו דא"כ מאי אשמעינן בברייתא פשיטא דבהדיא הם דברי הכתוב כך יש לתרץ משום דשלום דקרא לא הזכיר אלא מס ועבדות ולא קבלת שבע מצות כדכתיב יהיו לך למס ועבדוך לכך קאמר דענין השלום הכולל ודאי דהוי במלחמת רשות ומלחמת מצוה וזהו שהתחיל הכתוב וקראת אליה לשלום אבל שלום זה שפירש דמס ועבדות הוי במלחמת הרשות דשם ליכא קבלת מצוה ומשום דהפרשה איירי בהא כמו שתחלק אח"כ כן תעשה וכו' פירוש מין שלום זה אבל לא יתכן תירוץ זה אלא לפי פירוש הרמב"ן ז"ל שפירש דיש הפרש בין שלום לשלום דבשלום דשבעת עממין בעינן קבלת מצות מה שאין כן במלחמת הרשות אבל לדעת רבינו דסובר דבמלחמת הרשות נמי ג"כ בעי קבלת מצות וכמ"ש כאן בהדיא ונבאר טעמו בהלכות אין כאן תירוץ זה. וי"ל דכוונת הברייתא הוא דעיקר קרא במלחמת הרשות איירי כדקאמר בתר הכי כל העם הנמצא בה ואמרינן התם דלרבות כנענים שבתוכה מכלל דאיירי במלחמת הרשות דהיינו שאר אומות. עוד הקשה הרב הנזכר לפירוש רבינו

והרמב"ן ז"ל ממאי דאמרינן בספרי כל העם הנמצא בה לרבות כנענים שבתוכה וכתב בפרשת שופטים דזו היא תשובה על הרמב"ן ז"ל דבשלמא לרש"י ז"ל דס"ל דבמלחמת מצוה ליכא קריאת שלום איצטריך לומר דאע"ג דהכנענים שהם משבעה אומות לא שרי לקיים בקריאת שלום מ"מ כיון שנמצאו בתוך עיר של שאר אומות נצולו בתוכם אבל להרמב"ן ז"ל דאית ליה דבקריאת שלום אפי' במלחמת מצוה רשאים אנו לקיימם א"כ מאי רבותייהו דכנענים הנמצאים בתוכה אפי' הם בפני עצמם מותר לקיימם בקריאת שלום וקרא בקריאת שלום אייריי. וגם בקושיא זאת לא ירדתי לסוף דעת הרב ז"ל דאין חילוק בין רש"י להרמב"ן ז"ל בענין ההיתר לקיימם דאם קבלו שלום של שבע מצות ומס ועבדות אפי' לרש"י ז"ל מותר לקיימם בפני עצמם וכדכתב הרב עצמו בפרשת פרה דהיינו מאי דקאמר קרא לא היתה עיר אשר השלימה וכו' דאיירי קרא כמין שלום זה ואי קבלת שלום של מס ועבדות ולא שבע מצות הרי כתב הרמב"ן בהדיא ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום שבערים הרחוקות נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו וכו' אבל בערי העמים האלה נשאל להם לשלום וכו' על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד ע"א וכו' א"כ משמע דלא סגי מס ועבדות לחוד אפי' להרמב"ן ז"ל בשבעה אומות אלא ג"כ קבלת שבע מצות ואין הפרש בין רש"י ז"ל להרמב"ן ז"ל אלא דלרש"י אין קוראים להם בתחילה דמיון השלום הזה של שבע מצות ומס ועבדות גבי שבעה אומות אבל אם באין מאליהן ועשו כן מקבלים אותם ולהרמב"ן פותחין להם בשלום זה תחלה אפילו לשבעה אומות כלומר מין של שלום זה דשבע מצות ומס ועבדות וא"כ בהיתר הקיום אין כאן הפרש בין רש"י להרמב"ן ז"ל. ולעיקר קושיתו יש לתרץ דהודיענו הכתוב דאע"פ שאותם הכנענים שבתוכה לא קבלו שבע מצות אלא מס ועבדות לבד דהיינו שלום של העיר שהם בתוכה בכך כיון שהם בעיירות רחוקות של שבעה אומות מותר לקיימם דליכא בהו טעמא דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כיון דאין יושבים בארצנו אבל מ"מ לרבינו דסובר דאפי' בשאר אומות בעינן קבלת שבע מצות ומס ועבדות קשה דא"כ כיון שכל העיר קבלו שבע מצות ומס ועבדות פשיטא דניצולו כנענים שבתוכה שאפי' כנענים לבדם שקבלו כן מותר לקיימם ואולי י"ל לדעת רבינו דהכי קאמר לרבות כנענים שבתוכה שאם לא השלימו עמהם אינם בכלל לא תחיה אלא נדונים בכלל העיר והנשים והטף יבוזו להם ולא איצטריך לומר והיה כל העם הנמצא בה לרבות הכנענים אלא לחלוקה אחרת דאם לא תשלים וכו' ודוחק. ומ"מ קשה על רבינו למה לא הזכיר דין זה דברייתא דלרבות הכנענים שבתוכה והעיקר הדין שכתב רבינו שצריך קבלת שבע מצות אפי' בשאר אומות כבר השיגו הר"א ז"ל והרמב"ן ז"ל אית ליה כדעת הר"א ז"ל

וכמ"ש לשונו לעיל דסובר דיש הפרש בין שלום שאר אומות לשלום שבעה אומות ועל דברי רבינו קשה דקרא דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי וכן קרא דלא תכרות להם ולאלהיהם ברית דכתיבי בפרשת ואלה המשפטים בשבעה אומות כתיבי וכן כתב סמ"ג בלאוין מ"ז וז"ל שלא לכרות ברית לשבעה עממים שנאמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית אבל בשאר אומות לא נאסרה כריתת ברית כמו שמצינו בגבעונים שאמרו להם אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית, גם בסימן מ"ט כתב שלא להושיב אחד משבעת עממין עובדי ע"ז בארצנו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי למען אשר לא ילמדו וכו' הרי כתב בהדיא דאלו הלאוין אינם אלא בשבעה אומות, מיהו רבינו ז"ל אזיל לטעמיה שכתב בפ"י מהלכות ע"א אין כורתין ברית לעובדי ע"ז כדי שנעשה עמהם שלום ונניח אותם לעובדם שנאמר לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו וכו' גם בסוף הפרק כתב אסור לנו להניח עובדי ע"ז בארצנו וכו' שנאמר לא ישבו בארצך וכו' והר"א ז"ל השיגו שם דקרא דלא ישבו וכו' איירי בשבעה אומות משמע דרבינו אית ליה דקרא איירי אפי' בשאר אומות וכן קרא דכריתת ברית משמע דאית ליה דהוי בכל האומות מדכתב סתם אין כורתין ברית לעובדי ע"ז ולא פירש דדוקא בשבעה אומות משמע דלית ליה כסמ"ג וא"כ קשה עליו הראיות שהביא סמ"ג לדבריו מקרא דאולי בקרבי וכו' דאמרו ישראל ליושבי גבעון וכן משלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור. ועוד קשה מה שאמר רבינו דקשה לנשיאים מפני שכרתו ברית עמם דלענין כריתת ברית מה לי שיהיו משבעה אומות מה לי שיהיו מארץ רחוקה לדעת רבינו דהכל שוה ואסור לכרות להם ברית. ואולי י"ל לדעת רבינו דלא אסר הכתוב לכרות להם ברית לישראל אלא כשבאים עליהם למלחמה דכיון דכבר צרו ישראל עליהם אין להניח להם אלא אם קבלו שבע מצות כיון שכבר ערכו עמהם מלחמה אבל כל זמן שלא ערכו עמהם מלחמה אלא שהם רוצים לישב בשלוה עם ישראל עושים עמהם כריתת ברית ומטעם זה כרת שלמה ברית עם חירם מלך צור דלא ערך שלמה עליו מלחמה ועוד יש שם טעם משום דהיה נותן ברושים וארזים לבית אלהינו ומחמת זה כרת ברית עמו אבל ישראל שאמר ליושבי גבעון אולי בקרבי אתה יושב כו' אמר להם כן מפני שכבר ערכו עליהם המלחמה ולכך אמרו אולי אתה יושב בקרבי וכבר באתי עליך למלחמה ואין לי לכרות עמך ברית וזהו שכתב רבינו שקשה הדבר לנשיאים מפני שכרתו ברית כלומר שהרי ערכו עליהם מלחמה ולא היה להם לכרות עמהם ברית אבל קשה מה שהקשה עליו הרמב"ן ז"ל לפירוש התורה דהרי כבר קבלו שלא לעבוד ע"ז ולא נאסר כריתת הברית אלא מפני שעובדים ע"ז וכמ"ש רבינו עצמו בפרק י' מהל' ע"ז וכמו שכתבתי לעיל לשונו

שכתב שם אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו ועוד קשה מה שכתב כאן והרי הוא אומר לא תכרות להם ברית אלא היה דינם שיהיו למס ועבדים דאינו כן דאם נאסר כריתת ברית לא הוי אלא שיניחו מעבודתם או יהרגו ולא סגי להו במס ועבדות ועוד דמס ועבדות אפי' שיהיו משאר אומות הם חייבים על כך וא"כ אין בזה הטעאה במה שאמרו הגבעונים שהם משאר אומות דאפי' שהם משאר אומות דינם כך ואיך כתב רבינו אלא היה דינם וכו' דמשמע דאם היו יודעים שהם משבעה אומות היה דינם כך מה שאין כן עתה שאינם משבעה אומות ולא היא כדכתיבנא ואולי י"ל דרבינו סובר דקרא קאמר תרתי לא תכרות להם ולאלהיהם ברית ומדקאמר לאלהיהם משמע דבא להזהיר דבשום צד לא נניח אותם לעבוד ע"ז וזה שאמר לאלהיהם ומדקאמר לא תכרות להם הודיענו שאפי' שאינם עובדים ע"ז לא נכרות להם ברית אלא שיהיו למס ועבדים וכמו שאמר והיו למס ועבדות וזהו דוקא בעת שערכו ישראל עליהם מלחמה כדכתיבנא ומפני כן היה קשה לנשיאים מפני שכרתו ברית באופן שלא היה עליהם שעבוד דמס ועבדות ולכך היו רוצים להרגם אם לא מחמת השבועה וזהו תירוץ הרמב"ן ז"ל שתירץ לקושיא זאת אחר שדחה דברי רבינו בפירוש התורה ועם מ"ש נמצאו דברי רבינו מכוונים לדעתו. והרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת פרה הקשה קושיות על תירוץ זה של הרמב"ן ז"ל והוא דעת רבינו לדעתי חדא דאיך יעלה על הדעת דעשו עמהם שלום בלי קבלת מס ושעבוד והא קרא קאמר כן תעשה לכל הערים הרחוקות וכו' והרחוקות משמע אפילו רחוקות לגמרי ואם כן ודאי היה ראוי לעשות שיקבלו מס ושעבוד, ואין זו קושיא בעיני דקרא קאמר כי תקרב אל עיר להלחם וכו' ועליה קאי קרא דכן תעשה וכו' דהיינו בעת עריכת מלחמה דאז צריך שיקבלו מס ושעבוד אבל שלא בשעת עריכת מלחמה לא וכדכתיבנא. עוד הקשה דאם השבועה היתה להם שיהיו שוים ובעלי בריתם איך הותר להם לשעבדם שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים, ויש לי לומר לזה דקרא להכי קאמר ביהושע ויעש להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה ויש לפרש דאין השבועה אלא להחיותם בלבד שלא יהרגום אבל לענין המס והשעבוד לא נשבעו ועל דעת הרב מהר"ר אליה ז"ל שהוא סבור דע"כ מס ושעבוד היה ראוי להם שיקבלו דקרא דכן תעשה לכל הערים הרחוקות הכי משמע קשה א"כ מהו זה שאמרו ישראל אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית הא כיון דקבלו מס ועבדות ושבע מצות מה להם לעשות עוד אפי' שיהיו בקרבו ויהיו משבעה אומות מקבלים אותם וכמ"ש שם הרב עצמו בפירוש פסוק לא היתה עיר אשר השלימה וכו' אלא ודאי דכריתת ברית דגבעונים היה בלא מס ושעבוד ומש"ה אמרו להם ישראל אולי בקרבי אתה יושב כלומר כבר ערכתי עמך מלחמה וקרא

קאמר שלא אכרות עמך ברית כזה בלא מס ושעבוד וז"א אולי בקרבי אתה יושב כלומר שערכתי עמך כבר מלחמה כמו שפירשתי למעלה. ומה שהקשה עוד הרב הנזכר שם דמה הוקשה הדבר לנשיאים כיון שכבר נתנום חוטבי עצים ושואבי מים שהם קבלת המס והשעבוד י"ל דהוקשה להם מפני שרמו אותם וכרתו עמהם ברית בלי מס ושעבוד ועברו על מ"ש בתורה לא תכרות עמהם ברית וכמ"ש לדעת רבינו אי נמי דקרא קאמר דבעת עריכת המלחמה אינם יכולים לעשות שלום אלא אם יהיו למס ועבדות וכמ"ש והיו לך למס ועבדוך. ואחר אשר ביארתי דעת רבינו והרמב"ן ז"ל אומר דקשיא לי במה שהקשה הרמב"ן ז"ל על רש"י ז"ל שם דאיך אפשר דליכא קריאת שלום במלחמת מצוה דא"כ איך קרא משה לשלום לסיחון מלך האמורי ואני תמה עליו דא"כ היה לו לקרות שלום דמס ועבדות כיון דלא הותר קריאת שלום באופן אחר בפרשת שופטים והוא לא עשה כן אלא שאמר אעברה בארצך וכו' בדרך המלך נלך וכו' א"ו שאין זו קריאת שלום אשר צוה הכתוב דלא היו מחוייבים בכך כיון דלא היה שעת מלחמה וכמ"ש שם הרמב"ן ז"ל עצמו וז"ל והיה מן הדין שאם יענו שלום ויפתחו שיהא כל העם הנמצא בה להם למס ועבדות אבל משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו שבעה עממים וכו' וכ"כ עוד שם שעשה מעצמו דרך פיוס וכו'. עוד הקשה שם על רש"י ז"ל במ"ש במס' סוטה דשבעה אומות אם עשו תשובה אין מקבלין אותם וכו' קשה דכדברי רש"י ז"ל מוכח שם בגמרא דאמרו כמאן אזלא הא דתניא ושבית שביו לרבות כנענים שבחוצה לארץ שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם כמאן כר"ש כלומר דלר"ש כנענים שבח"ל אם חוזרים בתשובה מקבלים אותם אבל לא של א"י אבל לר' יהודה אפי' של ח"ל אין מקבלים אותם ומאי דהקשה מקרא דלא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי דמשמע קרא דדוקא עובדים ע"ז ליקשי לנפשיה אפשטא דמשמעותא דהתם אלא ודאי אית לך למימר דכיון דשבים מיראה חוזרים לסורם ויחטיאו לישראל והך קושיא איתא נמי בתוספות בפ' השולח שהקשו בד"ה כיון דאמרי מארץ רחוקה וכו' דבלא חלול השם אין יכולים להורגם והביאו ראיה מפרק אלו נאמרין דאמרו התם דאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם דלא אמרו כן אלא בכנענים של ח"ל דוקא ויושבי גבעון בא"י היו ואם כן מאי ראייה מייתי מהתם וצריך עיון:

הלכה ח

ואין מונעין מהן אמת המים וכו'. בספרי לא תשחית את עצה אין לי אלא ברזל מנין אף למשוך ממנה אמת המים ת"ל לא תשחית את עצה בכל דבר:

הלכה ט

וכן אילן מאכל שהזקין וכו'. דלא כרש"י ז"ל שפירש דאילן מאכל קוצצין לבנות מצור דלא קאמר קרא אלא להקדים אילן סרק לאילן מאכל וכתב סמ"ג שני הפירושים ולפירוש רש"י ז"ל הסכים הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה וכתב שם דלפ"ז לא תשחית את עצה ר"ל דרך השחתה שלא לצורך המצור כמנהג המקומות וכו' ולפירוש רבינו קשה לשון הברייתא שאמרו שם בהחובל (דף נ"א:) תנ"ה רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל כי לא עץ מאכל להקדים סרק למאכל להכי קאמר כל דבר דלפירוש רש"י ניחא דהוי אפי' עץ מאכל אבל לרבינו קשה דאינו אלא דוקא עץ מאכל שהזקין ולא הוי כל דבר ויש לדחוק לפירוש רבינו דמיקרי כל דבר בערך אילן סרק דסוף סוף הרי עושה פירות קצת אבל מ"מ לשון הברייתא דחוק ואולי לא היה בגירסתו כל דבר אלא מאחר שסופנו לרבות אילן מאכל מה ת"ל כי לא עץ וכו':

הלכה יג

וכשם שפטורין מכל אלו בהליכתן וכו'. כתב הרב כ"מ דלמד מהא דאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה.) שחוזרין בכלי זיינן למקומם ואין זו ראיה דהתם משום מעשה שהיה התקינו כן כדאמרו בברייתא שם. איברא דרבינו כתב בפרק ב' מהל' שבת מותר להם לחזור בכלי זיין למקומן כדי שלא להכשילן לעתיד לבא ולפי אותו הטעם הכא נמי אמרינן הכי דאם אין אתה פוטרן בחזרתן לא יצאו בתחלה אבל מ"מ נראין דאין זה הטעם האמור בגמרא שם אלא משום מעשה שהיה התקינו כן:

הלכה יד

ואסור להפנות וכו'. רבינו מנאן כאן ובפתיחת ההלכות בשתי מצות האחת המקום המיוחד והאחת היתד מוכן אבל סמ"ג בעשין קי"ח כתב שהיא מצוה אחת:

פרק ז

הלכה א

אחד מלחמת מצוה וכו' ממנין כהן לדבר אל העם וכו'. לשון רבינו בלתי מדוקדק דמשמע דהכהן המשוח מדבר במלחמת מצוה ורשות בענין אחד ואינו כן דבמלחמת מצוה אינו אומר אלא אל ירך לבבכם וכו' ובמלחמת רשות אומר הכל דהא במלחמת מצוה אין חוזרין כלל שום מערכי המלחמה וכדכתב רבינו עצמו לקמן ולכך הוצרך הר"א ז"ל בהשגות לפרשו והשיגו דהיה לו לפרש דבריו ורבינו לא חש להאריך דהוא

פשוט נלמד ממה שכתב לקמן דבמלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה וא"כ ודאי שאינו מדבר אז אלא אל ירך לבבכם וכו' לבד:

הלכה ב

שתי פעמים מדבר משוח מלחמה וכו'. בפרק משוח מלחמה (דף מ"ב.) ת"ר פעמיים מדבר עמם אחת בספר ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו ופירש"י ז"ל וחזרו הראויים לחזור כגון בנה בית ונטע כרם וארש אשה ירא ורך הלבב ואע"ג דכתיב בהן ודברו השוטרים לקמן אמרינן דכהן אמר להו וכו' ומשמע מדבריו דהכהן היה אומר בספר כשהיו יוצאים מארצם מי האיש אשר נטע וכו' וכן מי האיש הירא ורך הלבב היו אומרים השוטרים ואז היה חוזר מי שהיה ראוי לחזור ובשעת עריכת המלחמה לא היה אומר הכהן אלא אל ירך לבבכם לבד אל תיראו ואל תחפזו וכו' וכן בדין דכל שאר האזהרות למה לי לאזהורי בשעת מלחמה כיון דכבר הזהירם בספר וכבר חזרו הראויים לחזור וכן פירש שם גבי מתני' דקאמר ואלו אין זזין ממקומן וכו' כתב דהנך דלעיל הולכין עד לספר ושם שומעין דברי הכהן וחוזרין מן המערכה לארץ ישראל וכו' אבל מדברי רבינו לא משמע כן שבשעת יציאתם מארצם אומר מי האיש אשר נטע וכו' ואח"כ בעת המלחמה חוזר ואומר אותן הדברים שכן כתב לקמן עת שעורכין המערכות וכו' ואח"כ מדבר משוח מלחמה מי האיש אשר בנה וכו' משמע דאז ג"כ חוזר להתרות וקשה דכיון דכבר חזרו למה ליה להתרות אז דכדברי רש"י ז"ל משמע עיקר כדכתיבנא ואע"פ שהרב כ"מ הרגיש בזה וכתב שרבינו מפרש דהיינו שאומר להם מי האיש וכו' שיהיו מוכנים כשישמעו דבריו שנית במלחמה יחזרו להם ולפי זה מה שאמרו בברייתא שמעו דברי מערכי המלחמה ר"ל תשמעו דברי כשאתרה לכם פעם שנית וחזרו ר"ל ותחזרו אז ואינו ר"ל שאז חזרו והוא לשון פועל שעשו אז החזרה כמו שהוא לפירוש רש"י ז"ל אלא התראה הוא ופירושו ותחזרו כשתשמעו דברי מ"מ קשה מי דחקו לרבינו לפרש כן ונראה שדחקו סדר הכתוב דכתיב ראשונה אל ירך לבבכם ואחר כך מי האיש אשר בנה וכו' ואם כדברי רש"י ז"ל אזהרה דאשר בנה הוא קודם בספר ואל ירך לבבכם הוא בשעת המלחמה ונמצא סדר הכתוב הפוך אבל לדברי רבינו אתי שפיר שהכתוב איירי בעת עריכת המלחמה דאז היא כסדר אבל הא התראה דספר לא איירי בה קרא אלא מסברא אמרינן לה דבשעת יציאתם מארצם הוא מתרה כן ואתי שפיר קרא כדכתיב ומ"מ קשה בדבריו דבלשונו שהעתקתי לעיל כתב כגון בנה בית וכו' ירא ורך הלב וזה אינו כפי הנראה מן הגמרא דמי האיש הירא ורך הלבב לאו כהן קאמר לה כלל אלא שוטרים מנפשייהו וכדאמרו שם בגמרא וכ"כ רבינו בפרק זה

ואולי כוונת רש"י לומר דהשוטרים היו אומרים הא דמי הוא האיש הירא וכו' והכהן לא היה אומר אלא מי האיש אשר בנה וכו' באופן שהכהן היה מחזיר קצתן והשוטרים קצתם ומה שאמר בברייתא שמעו דברי מערכי המלחמה וכו' הוא מפני התראה שהיה מתרה מי האיש אשר בנה וכו'. דהיינו הקצת מהם שהיה מחזיר ועל זה הוקשה שם לרש"י ז"ל דאפילו אלו המקצת דהיינו בונה ונוטע כרם השוטרים היו מחזירים וכדאמר קרא ודברו השוטרים לזה תירץ דהך מקצת לחוד הוא היה מחזירם דכהן מדבר ושוטר משמיע זה נראה לפרש דבריו ז"ל:

הלכה ג

וכהן אחר תחתיו משמיע וכו'. דייק רבינו דשני כהנים הם מדלא אמרו בברייתא כהן מדבר ומשמיע וכן שוטר מדבר ומשמיע אלא אמרו כהן מדבר וכהן משמיע וכן שוטר מדבר ושוטר משמיע נמצא דכהן ושוטר הם מיותרים לומר לך דהוא כהן אחר ושוטר אחר:

הלכה ד

שוטרים חזקים וכו'. מה שפירש הרב כ"מ דהוא גורס כגירסתנו ואינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה דמ"מ היה לו לומר דמעמידים אותם מלפניהם ומלאחריהם כמו שאמרו במשנה. לכך נראה ודאי דאינו גורס אלא זקיפים מאחריהם וכשילין של ברזל וכו' לבד וכמ"ש הרב כ"מ בסוף דבריו ומפרש זקיפים אנשים גבורים ויש קצת סיוע לגירסא זו מגירסתנו ולמה לו לשנות:

הלכה ה

או בית שאין בו ארבע אמות וכו'. בירושלמי פרק משוח מלחמה בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות דתני בית שאין בו ארבע אמות וכו' פטור מן המעקה:

הלכה ו

אחד הנוטע כרם וכו'. כתב הרב כ"מ דהוא מפרש מה שאמרו בגמרא שם (דף מ"ג:) כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר דהרכבת איסור הוי שחייבת בערלה וזה הפך מפירוש רש"י ז"ל שפירש דברייתא דקאמרה פרט למבריך ולמרכיב הוי הרכבת איסור ומתני' דמחייבת למרכיב הוי הרכבת היתר והוא דבר תמוה שנאמר שרבינו מפרש כן דהא אמרינן התם האי הרכבת היתר היכי דמי אילימא ילדה בילדה וכו' ואוקימנא דנטע לקמייתא לסייג וקורות והוי ילדה בילדה וחייבת בערלה משמע דהרכבת היתר חייבת בערלה וא"כ איך נאמר דהרכבת איסור הוי חייבת בערלה לדעת רבינו והרכבת היתר הוא דאינה חייבת. א"ו דרבינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל. וכי תימא אמאי כתב

דכל הרכבה שהיא חייבת בערלה חוזר הא איכא הרכבת איסור כגון מרכיב אילן מין על שאינו מינו דהוא ודאי חייב בערלה דהא המרכיב אילנות כלאים מותרים באכילה וכדכתב רבינו בפ"א מהלכות כלאים וא"כ ודאי דהוא חייב בערלה ומ"מ אינו חוזר עליה דהא אמרינן בגמרא דברייתא דאמרה פרט למבריך ומרכיב הוי בהרכבת איסור. י"ל דרבינו סובר דר' יוחנן דתריץ התם במסקנא לרומיא דמתניתין אברייתא דברייתא הוי ר"א בן יעקב דלא שני ליה בין הרכבת איסור להיתר דר"א בן יעקב אית ליה נטיעה דוקא ולא הברכה והרכבה אפילו דהיתר ומתניתין אית ליה דאחד המבריך ואחד המרכיב אפילו הרכבה דאיסור כגון מבריך ומרכיב אילן על חבירו וקי"ל כי הא תירוצא דרב דימי אמר ר' יוחנן משום דאתמר התם במסקנא ולכך לא חילק רבינו וסתם את דבריו ומה שכתב שהיא חייבת בערלה הוא למעוטי הרכבת ילדה בזקנה דאמרו בגמרא דבטלה ואינה חייבת בערלה:

חמשה אילני מאכל וכו'. פירש רש"י ז"ל במשנה דבהכי הוי כרם שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב ע"כ ורבינו לא כתב אלא משנה כצורתה משמע דלית ליה דבעינן דליהוי שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב כפירוש רש"י ז"ל:

וכן כרם של שני שותפים וכו'. הרב כ"מ כתב דלא כתב רבינו כן גבי בית של שני שותפין משום דהתם חוזרין דלכל חד קרינן ביה ביתו דיש לכל אחד מקום להשתמש בו עוד כתב תירוץ אחר דמחללו ממעט לזה ולא לאחר ועוד ממעט מבריך ומרכיב וקשה על תירוץ שני דהיכי שמעת מחללו תרתי ויותר נראה לומר דמדמהדר לאשכוחי דרשא אחרינא למעט מחללו ולא קאמר דממעט מאי דממעט חנכו דהיינו גוזל בית והכא נמי היה לו לומר דממעט גוזל כרם ודאי דאית ליה דלהא לא צריך קרא דילפינן כרם מבית וכי היכי דגוזל בית אינו חוזר הוא הדין כרם ולהכי מהדר לאשכוחי דרשא אחרינא דהיינו מבריך ומרכיב דלאידך דרשא לא צריך קרא ואולי כוונת הרב כ"מ היא כך אלא שלא ביאר כל הצורך ומ"מ קשה לי על דבריו בין לתירוץ קמא בין לתירוץ בתרא דמשמע דאית ליה דבית של שני שותפין חוזר ובירושלמי לא משמע הכי דאמר שם בפרק משוח מלחמה אפילו שומרת יבם לחמשה אחים ודכוותה אפילו בית אחד לה' אחין תמן אין כל אחד ואחד ראוי לישב בו ברם הכא כל אחד ואחד ראוי ליבם ע"כ, משמע דהקושיא שהקשו בגמרא דידן מכרם של שני שותפין הקשוה בירושלמי מבית דא"כ בית אחד לה' אחין היה להם לחזור כל אחד ואחד ותירצו דשם אין כל אחד ואחד ראוי לישב בו ברם הכא כל אחד ואחד ראוי ליבם משמע דכרם ובית שוים ובית של שני שותפין נמי אינו חוזר כמו בכרם:

הלכה ז

קדש אשה מעכשיו ועד י"ב חדש וכו'. שם בירושלמי יש עוד דינים אחרים ולא הזכירם רבינו, גבי בית אמרו מה ת"ל אשר בנה פרט לשנפל ביתו ובנאו ומדמי ליה התם למחזיר גרושתו דאינו חוזר, עוד אמרו שם הנושא את האילונית הואיל ואין מצוה לישב עמה אינו חוזר. והא דאמרינן גזל בית דאינו חוזר אע"ג דאוקמוה בגמ' בפרק משוח מלחמה כגון דעבד תשובה ויהיב דמי לא אוקמוה הכי אלא כי היכי דליתי כר' יוסי הגלילי דאמר רך הלבב זה המתייירא מעבירות שבידו אבל לדידן דלא קי"ל כר' יוסי הגלילי היכא דעבד תשובה ויהיב דמי לא הוי כגזלן:

הלכה יא

ולא יעבור עליו שום דבר בעולם כו'. נראה מדברי רבינו דמפרש דעליו קאי על האיש ולא קאי על הצבא כדפירש הרמב"ן בפירוש התורה וכן נראה מדברי סמ"ג כדברי רבינו שכתב בלאוין ר"ל ולא יעבור עליו שום עול מן הצבא דלפירוש הרמב"ן קשה טובא כמו שהקשה הרב מהר"ר אליהו מזרחי ז"ל בפרשת תצא ע"ש ואולי נאמר לתרץ דעת הרמב"ן ז"ל דאין כוונתו לפרש כן לדעת רבותינו אלא הוא מפרש פשט הכתוב שהוא כן אבל ודאי דעת רבותינו הוא מוכרח דקאי עליו על האיש כמו שהכריח שם הרב מהרר"א הנזכר מכח קושיות עצומות יע"ש:

הלכה יב

בנה בית והשכירו לאחרים וכו'. כל זה בירושלמי פרק משוח מלחמה כלשון רבינו ופירוש נתן לו שכרו לאחר י"ב חדש כלומר אפי' שהשכירו לי"ב חדש ועברו הי"ב חדש שכבר עבר השנה מ"מ כיון שהשכר לא קבל אלא לאחר י"ב חדש לא חשבינן החניכה אלא מעת קבלת השכר ולא מעת השכירות:

הלכה יג

בנה בית ונתן בו חפציו כו'. גם זה בירושלמי שם:

הלכה יד

וכל הבונה וכו'. גם זה שם יכול הבונה בית בח"ל יהא חוזר ת"ל ולא חנכו את שמצוה לחנכו כו' עוד שם יכול הנוטע כרם בחו"ל יהא חוזר ת"ל ולא חללו את שמצוה לחללו:

הלכה טו

מי האיש הירא ורך הלבב וכו'. כתב הרב בכ"מ דר"י הגלילי מודה לר"ע דאמר בפרק משוח רך הלבב דהוי כמשמעו וטעמו דבגמרא (דף מ"ד:) אמרו מאן תנא להא דת"ר שמע קול קרנות והרתיע וכו', לימא ר"ע ולא ר' יוסי הגלילי ותירצו בהא אפילו ר' יוסי

הגלילי מודה משום דכתיב ולא ימס וכו'. ולכאורה היה נראה מלשון הגמרא דקאמר בהא אפילו ר' יוסי הגלילי מודה דהכוונה לומר בפחד גדול ורתת כי האי ודאי דמודה ר' יוסי הגלילי לר"ע אבל בפחד שאינו גדול כל כך כזה אלא שהוא רך הלב לעולם פליג עליה דלר' עקיבא חוזר ולר"י הגלילי אינו חוזר דאי ר' יוסי הגלילי לא פליג אר"ע כלל אלא מוסיף לא היה לו לומר אלא ר"י הגלילי מודה לרבי עקיבא מאי בהא דקאמר וזהו הפך דברי הרכ"מ. אבל בסמ"ג עשין ק"ן נראה כדברי הרכ"מ שכתב שם ור"י הגלילי מודה לר"ע רק שמוסיף כדמסקינן שם וכו':

פרק ח

הלכה ב

וכן בועל אשה בגיותה וכו'. כתב הרב כ"מ ז"ל דסמ"ג כתב דהך הוי פלוגתא דרב ור' יוחנן וא"כ הוקשה לו למה לא פסק רבינו כר' יוחנן ותירץ משום ההיא דתמר דקשיא ליה לר' יוחנן וכמו שהקשו שם הסמ"ג והתוספות בפ"ב דסנהדרין והוצרכו לידחק לתרץ הקושיא. והרמב"ן בפירוש התורה כתב דראה בירושלמי במס' סנהדרין ר' יוחנן שלח לרבנן דתמן תרין מלין אתון אמרין בשם רב ולית אינון כן וכו' וכיון דרבנן דתמן משמע לכאורה דאית להו כרב הוא סיוע לרבינו במה שפסק כן. הקשה הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת תצא כיון שבביתו שהוא בצנעה בא עליה הביאה הראשונה למה לי קרא להתירה הא לא אסרה תורה אלא דרך חתנות וכו'. כוונתו לומר דאלו היא בפרהסיא ודאי דהיא מן התורה וכדאמרינן בפ' אין מעמידין (דף ל"ו:) דקנאין פוגעין בו הל"מ ומדאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה וכמ"ש רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב אבל כיון שהוא בצנעה לא הוי מן התורה. ואולי י"ל כיון דלוקחה לעיני הכל ואומר שהוא לוקחה לבועלה אע"פ שמכניסה לתוך ביתו הוי כפרהסיא ולכך הוצרך הכתוב להתירה:

הלכה ג

בשעת שביה וכו'. פירש"י ז"ל בקידושין פ"ק (דף כ"א) אם נתן מתחלה עיניו בה ולא שלקחה למכרה או לשפחה ואח"כ נתן עיניו בה:

שאין אישות לעכו"ם וכו'. וכי תימא קרא למה לי תירצו התוספות בפ"ק דקדושין (שם) דמ"מ איצטריך קרא משום דאיכא עשה דודבק באשתו, ובפרק ארבע מיתות (דף נ"ב) כתבו בדיבור המתחיל פרט לאשת אחרים דאיסורא מיהא איכא מדאיצטריך קרא למשרי יפת תאר דדרשינן בפ"ק דקידושין אשת אפי' אשת איש, וזה הדיבור נראה דחולק על דיבור של קידושין דשם כתבו דאיצטריך משום עשה דודבק באשתו והרב מהר"ר

אליה מזרחי ז"ל בפרשת תצא כתב תירוץ התוספות שכתבו בפירקא קמא דקידושין בשמם ולא ראה דיבור פרק ארבע מיתות וכתב אותו התירוץ מסברתו וכמו שהאריך שם ועוד נראה לע"ד דאף בלא קרא דודבק באשתו יש בה איסורא מן התורה וכו' והאריך שם. והעלה בסוף שתירוץ זה נכון:

שלא יקח שתים וכו'. התוס' בפ"ק דקידושין (דף כ"ב.) כתבו דלא גרסינן שתים אחת לו ואחת לבנו וכו' דמאי איריא שתים אפי' אחת לאביו נמי הוי איסור דהא לך דרשינן. והרמב"ן ז"ל בפירוש התורה גריס כגירסתנו בגמ' ומ"מ כתב האיסור באותה של בנו ואפי' היא לבדה וזו היא גירסת רבינו. וי"ל לדעתם דאדרבה לרבותא נקטו שתים אחת לו ואחת לבנו דסלקא דעתך אמינא כיון דלוקח אחת לו אגב דידיה הותרה לו ליקח ג"כ אחרת לבנו קמ"ל וכ"ש היכא דלוקח לבנו לבדו דאינו יכול לעשות כן:

הלכה ו

וצריכה להמתין שלשה חדשים וכו'. מ"ש הרב בכ"מ דפסק כרשב"א דאמר צ' יום דהא רבינא מודה דבעינן צ' יום אין זה הכרח דאין רבינא מודה ליה אלא אדרבא מקשה ליה כפי סברתו דהיה לו לומר ק"כ אבל לפי האמת לא סבר רבינא אלא שלשים יום כת"ק, לכך נראה עיקר כמ"ש בסוף דטעמו של רבינו משום הבחנה וכן כתב סמ"ג בעשין קכ"ב וז"ל ומותר בה אחר שני חדשים וחדש של בכיה הם שלשה חדשים להבחין בין זרע שבקדושה לזרע אחר כדאיתא ביבמות וכן שנינו בספרי ירח אחד ימים שנים הם שלשה חדשים כדברי ר' עקיבא להבחין בין זרע הראשון לזרע השני:

ונושאה בקדושין ובכתובה וכו'. כתב הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה ואחר כן תבא אליה ובעלתה אין לך בה אלא מצות בעילה בלבד, נתכוונו לומר שאין קידושי כסף ושטר תופסין בה וגם הבעילה וכו', ולכך קשה על דברי רבינו לשון ספרי שכתב הרמב"ן ז"ל שהוא כתב נושאה בכתובה וקידושין וא"כ איך אמרו אין לך בה אלא מצות בעילה בלבד:

ואם לא חפץ בה משלחה לנפשה וכו'. הרמב"ן ז"ל כתב בפירוש התורה דאמרו בספרי ולא לבית אביה ונסתפק שם אם פירושו שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעזוב תורת ישראל ולפי גירסתנו בספרי דאיתא התם ולא לבית שהיתה אין מקום לספק זה דודאי כך היא הכוונה שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעבוד ע"ז. גם מה שנסתפק שם אם האי שילוח הוי בגט בספרי דידן כתוב ושלחתה בגט ואין מקום לספקו ואולי לא היה לו כן בספרי להרמב"ן ז"ל ולכך נסתפק:

הלכה ט

יפת תאר וכו'. הקשה הרב כ"מ דבהלכות מילה פ"א משמע דבעבד מגלגלין עמו י"ב חדש דוקא כשקבל מיד שבע מצות. ואין המוכרח שם דמה שאמר ובלבד שיקבל עליו וכו' אפשר דקאי דוקא להתנה מתחילה שלא ימול וכ"כ שם הרכ"מ דנראה מדברי רבינו פי"ד מהל' איסורי ביאה:

הלכה י

הרי זה כמן האומות וכו'. בפרק בתרא אמרו הרי הוא כמין שבעכו"ם כלומר כאחד מן המינים שבעכו"ם אבל לשון רבינו הוא כמן האומות דמשמע דר"ל כסתם עכו"ם:

פרק ט

הלכה א

על ששה דברים נצטוה אדם וכו'. כתב הרב כ"מ דסובר רבינו דאע"ג דמייתי מקרא בברייתא פרק ארבע מיתות (דף נ"ו:) אכול תאכל ולא אמה"ח והאי קרא כתיב באדם אסמכתא בעלמא. ודלא כדברי רש"י ז"ל (נ"ז.) [ותוס' דף נ"ו:] שכתב דאע"ג דלא הותר לו בשר הוזהר על אבר מן החי ללמדך שאפי' אינך ממיתה אלא שנפל ממנה אבר מאליו לא תאכלנו. ולדעת רבינו קשה דאמרו שם בגמרא פרק ארבע מיתות (דף נ"ז) אבר מן החי דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואידך ההוא למשרי שרצים הוא דאתא ע"כ כלומר דמאן דדריש איסור אבר מן החי מאכל תאכלו אתא קרא דאך בשר בנפשו דמו למשרי שרצים ולדברי רבינו אין זה האמת אלא דמהתם ידעינן איסור אבר מן החי וקרא דאכל תאכל אסמכתא בעלמא הוא ועוד קשה בפשטא דשמעתא דלא ידעינן היתר שרצים אלא מיתורא דאך כדאמרינן לקמן אבל עיקר קרא לאיסור אבר מן החי הוא דאתא מיהו אין זו קושיא דכוונת הגמרא לומר דכוליה קרא להכי הוא דאתא:

בא אברהם ונצטוה יתר על אלו במילה כו'. קשה דבריש פרק אמר להם הממונה [דף כ"ח:] אמרו אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' אמר ליה רב שימי בר חייא לרב ואימא שבע מצות הא איכא נמי מילה ואימא שבע מצות ומילה אמר ליה א"כ מצותי ותורותי למה לי אמר רב ואי תימא רב אשי קיים אברהם אבינו עירובי תבשילין שנאמר תורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבע"פ ע"כ. וא"כ היה לו לומר דאברהם קיים הכל וכי תימא מה שאמר מילה הוא משום דמילה דוקא נצטוה אבל כל השאר קיים מעצמו וכדייק מלת נצטוה כדכתב הרב

כ"מ אכתי קשיא דיצחק הפריש מעשר דנתן הוא מעצמו ולא נצטוה וכיון דנחית לכתוב מה שלא נצטוה ג"כ א"כ לימא דאברהם קיים הכל:

ויעקב הוסיף גיד הנשה וכו'. קשה דבפרק גיד הנשה אמרו (דף ק') נוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה ר' יהודה אומר אף בטמאה אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה וכו' אמרו לו בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו משמע דלא נאסר אלא בסיני וליעקב לא נאסר אליבא דרבנן דקי"ל כוותייהו וא"כ איך כתב רבינו דיעקב הוסיף גיד הנשה וכי תימא דהוסיף מדעתו קאמר מ"מ קשה מנא ליה לרבינו הא וצ"ע:

הלכה ג

בן נח שבירך את השם וכו'. הרב בעל כ"מ הקשה דלמה פסק רבינו כר' מיישא לגבי ר' יצחק נפחא ונראה לי טעמו משום דהוא מפרש כפירוש התוס' דלרבי מיישא ברייתא דאיש דאמרו שם מה ת"ל איש איש לרבות את העכו"ם וכו' אתיא לרבנן דתרי קראי צריכי קרא דבגר ובאזרח וקרא דאיש איש דמבגר ובאזרח לא מרבינן אי לאו דמתרבי עכו"ם מאיש איש ומאיש איש לחודיה לא הוה מרבינן אי לאו דגר ואזרח כיון דבישראל ליכא מיתה והא דבעי התם איש איש לרבנן למה לי לא בעי אלא לרבי יצחק נפחא וכיון דלר' מיישא ברייתא אתיא ככולי עלמא פסק רבינו כוותיה דעדיף מדר' יצחק נפחא דמוקי ברייתא כיחידאה:

הלכה ד

וכן אם הרג רודף וכו'. מה שאמר הרב בעל כ"מ דאביי דאמר אי משכחת לה ר' יונתן בן שאול היא וכו' ומשמע לרבינו דליכא מאן דפליג על ר' יונתן קשה דבפרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) אמרו אביי אמר ביכול להציל באחד מאיבריו ורבי יונתן בן שאול וכו' משמע דר' יונתן בן שאול פליג על רבנן ועוד תימה דהיכי כתב רבינו משא"כ בישראל והלא לר' יונתן עכו"ם בישראל ועכו"ם בעכו"ם וישראל בישראל שוים לחיובא וליכא פיטור אלא בישראל בעכו"ם דכן תני בברייתא עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל חייב וה"ה ישראל בישראל וליכא פיטורא אלא ישראל בעכו"ם ועל זה אמרו בברייתא כיוצא בו והיינו הא דרודף אחר חבירו דהוי דינא הכי וא"כ בכולהו דינם שוה זולת בישראל בעכו"ם הוא דפטור אבל באינך חייב מיתה ואין ב"ד ממיתין אותו וכדכתב רבינו בפרק א' מהלכות רוצח וא"כ דברי רבינו קשים להולמם אם לא שנפרש בדוחק דמ"ש מה שאין כן בישראל ר"ל ישראל בעכו"ם דפטור כלומר הכא אמרינן דחייב מיתת שמים ואין ב"ד ממיתין אותו אבל ישראל בעכו"ם אפילו מיתה בידי שמים פטור וכי האי גוונא נפרש מ"ש רבינו לקמן בפרק זה גבי בן נח חייב על הגזל בין שגזל עכו"ם וכו' ואמר שם

משא"כ בישראל ונדחק שם הרב"י לומר דאין חיובם משום גזל כו' ולפי זה נוכל לומר דר"ל ישראל בעכו"ם דפטור אבל מכל מקום כל זה דוחק:

הלכה ה

שש עריות אסורות על בני נח כו'. הקשה הרב כ"מ דאמאי לא פסק רבינו כר"מ אליבא דר' עקיבא דכל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה. ולי לא קשה כלל דטעמו של רבינו משום דאמרו שם פ' ארבע מיתות (דף נ"ח:) אמר רב הונא עכו"ם מותר בבתו ופירש"י ז"ל בין לר' אליעזר בין לר' עקיבא דקסבר רב הונא לא ילפינן שאר עריות מהנך דכתיב בהאי קרא מדפרט כל הני ש"מ דוקא כתבינהו ע"כ. וכיון דרב הונא אית ליה דר"ע אית ליה דהני דוקא נקטינן כוותיה דמשמע ליה לרב הונא דר"מ אית ליה הכי דסבר כר"ע אבל ר"ע לית ליה כר"מ דמדפרט הני משמע הני דוקא ואולי בקבלה אית ליה הכי ואפילו ללישנא בתרא דאמר ואיכא דאמרי עכו"ם אסור בבתו לא אמר אלא בבתו דוקא משום דלא נשא אדם את בתו ואפי' בהא אמרו בגמרא דלא היא אלא כלישנא קמא דרב הונא נקטינן והוא טעמו של רבינו וכדכתיבנא:

הלכה ז

אין בן נח חייב על אשת חבירו וכו' בד"א בבן נח שבא על בת נח אבל עכו"ם הבא על ישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב וכו'. כך הוא הנסחא האמיתית בדברי רבינו, ובנוסחת כסף משנה אין כתוב דין דכדרכה אבל מתבאר מדברי הרב כ"מ דהנוסחא היא כדכתיבנא ועל זה הביא ראיה מדברי פרק ארבע מיתות שאמרו שם עכו"ם שהערה באשת חבירו פטור וצ"ל עכו"ם שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור דכן אמרו בגמרא פרק ארבע מיתות ולא הזכירו שם העראה כלל אבל הרב כ"מ הזכיר בכל לשון זה העראה ואולי היה לו בנוסחת רבינו כן אבל בדפוס ויניציאה כתוב הנוסחא כמו שכתבתי ראשונה:

הלכה ח

זו דבית עבד פלוני וכו'. בפרק ארבע מיתות אמרו מאימת אמר רב נחמן מדקרו לה דביתא דפלניא בדלי"ת כלומר מדבית פלוני אבל רש"י ז"ל נראה דגריס רביתא דפלניא ברי"ש ומפרש ילדתו של פלוני עבד:

הלכה יא

אחד האבר או הבשר וכו'. מה שכתב רבינו דבשר מן החי אסור לבני נח נפקא ליה מברייתא דר' אושעיא בפרק העור והרוטב (דף קכ"א:). ומאי דהקשה הרב כ"מ דרבינו פסק בהל' מאכלות אסורות דבשר מן החי אינו חייב אלא משום טריפה ובן נח אינו

חייב בטריפה נ"ל לתרץ דר' יוחנן לא קאמר אלא גבי ישראל דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר דקאי אכילה אנפש ופירש"י ז"ל בפרק גיד הנשה (דף ק"ב.) דאבר מן החי מיקרי נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד כנפש הנטולה וכיון שכן אין כתיב אכילה אלא אנפש דהוא אבר מן החי ועם הבשר רוצה לומר בעוד החיות עם הבשר אבל הכא הוי איפכא דכתיב אכילה אבשר כדכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ורוצה לומר הבשר דלא תאכלו בעוד שהנפש בו וכדפירש"י בפ' ארבע מיתות (דף נ"ט) א"כ שפיר משתמע אזהרה אבשר מן החי ואנו מוכרחים לחלק בכך דאי לא קשיא ברייתא דר' אושעיא לר' יוחנן דאמר דבשר מן החי אינו לוקה אלא משום טריפה דהא ר"א אמר דבשר מן החי אסור לבני נח ובן נח אינו חייב משום טריפה אלא ודאי צריך לחלק כדכתיבנא:

הלכה יג

ובשר הפורשין מן המפרכסת כו'. למה שהקשה הרשב"א על רבינו דברייתא בהעור והרוטב קאמרה בהדיא דבהמה טהורה ששחטה ישראל אפי' קודם שתצא נפשה עכו"ם מותר בה י"ל לדעת רבינו דהוא דחאה מהלכה משום דטעמא דההיא ברייתא הוי משום דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ובפרק ארבע מיתות אמרו גבי יפת תאר שאני עכו"ם דלאו בני כיבוש נינהו וכי האי גוונא מצינן למימר הכא שאני עכו"ם דלאו בני שחיטה נינהו ואע"ג דלישראל שרי לעכו"ם אסור והתוספות הקשו זה בפרק השוחט [דף ל"ג.] ותירצו לקושיא זו אבל רבינו סובר דהם סוגיות חלוקות וההיא סוגיא דבפרק ארבע מיתות סברה כרב אחא בר יעקב וסבירא לה דההיא ברייתא דלא כרב אחא דלאו הלכתא היא. זה נראה להליץ קצת בעד רבינו אע"פ שהוא דוחק:

הלכה יד

להושיב דיינין וכו'. הרמב"ן ז"ל השיג על רבינו בפרשת וישלח על הא דכתב דהדינין הוא להושיב דיינין דבסוגיא דסנהדרין משמע דהיינו ענין הדינים דיני גניבה ואונאה וכו' וטעמו דבפרק ארבע מיתות (דף נ"ו) על ברייתא דמנו התם בשבע מצות דבני נח דינין הקשו שם דינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות וכו' ותירצו לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה וחזרו והקשו אי הכי מאי והוסיפו כו' ואסיקו במסקנא אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא להושיב ב"ד בכל פלך ופלך וכו'. וחזרו והקשו והא בני נח לא איפקוד והתניא כשם שנצטוו וכו' ותירצו אלא אמר רבא האי תנא דבי מנשה הוא דאפיק ד"ך ועייל ס"ך וכו'. משמע מפשטא דשמעתא דהדינין הוא כפירוש הרמב"ן משום דמתחלה הקשו אברייתא דקאמר דדינין הוי ממצות בני נח מברייתא דקאמרה

דהדינין הוי הוספה על ישראל יותר מבני נח ואמרו במסקנא דהוספה הוי הושבת הדיינין ומה שנצטוו בני נח הם עיקר הדינים וחזרו והקשו דאפילו הושבת הדיינין נצטוו בני נח לכן תירצו דההיא ברייתא דקאמרה דהדין הוי הוספה על בני ישראל היא כתנא דבי מנשה ואנן דקי"ל כברייתא אחריתי נמצאו דעיקר הדיינין והושבת הדיינין ג"כ הוי עיקר מה שנצטוו בני נח ולא הוסיפו על ישראל כלל בענין הדינין והשתא קשה על רבינו דכולה שמעתא משמע דברייתא דקאמרה דהדינין הוי מצוה בני נח הם עיקר הדינים ורב אחא בר יעקב ג"כ אמר הכי ופירש דההוספה הוי ישיבת הדיינין ונדחו דבריו בזה ואמרו דאפי' על הושבת הדיינין נצטוו א"כ הא דכתב רבינו דעל הושבת הדיינין נצטוו לבד הוי דלא כשמעתין ועוד דלדבריו הוה ליה לגמ' לתרוצי דמה שהוסיפו הוא עיקר הדינין ומה שנצטוו בני נח הוא הושבת הדיינין. ותו קשיא מה שאמרו שם (דף נ"ח:) עכו"ם ששבת בשבת חייב מיתה וליחשבה גבי שבע מצות ותירצו כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא חשיב. והקשו והא דינין קום עשה נינהו וקא חשיב ותירצו קום עשה ושב ואל תעשה נינהו והשתא לפירוש רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל ניחא דפירוש דינין הוי עיקר הדינין ואיכא בהו קום עשה משפט ושב אל תעשה עול כדפירש"י ז"ל אבל לרבינו דהוי הושבת הדיינין מאי שב ואל תעשה איכא. מיהו לקושיא זו י"ל דהדינין עצמן איכא בהו עשה לשפוט את העם ושב ואל תעשה דהיינו להזהירם שלא יעשו עול וזהו שכתב רבינו כאן לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם אבל קושיא ראשונה קשה וצ"ע:

פרק י

הלכה א

ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום וכו'. קשה דהרי אמר בפרק ארבע מיתות דבן נח אין צריך התראה וכתבו רבינו לעיל בסוף פ"ט ובן נח נהרג בעד אחד בדיין אחד בלא התראה וא"כ אפי' בשוגג נמי חייב וכן כתב רש"י ז"ל בפ' אלו הן הגולין (דף ט') וז"ל לפיכך גר תושב או עכו"ם שהרגו נהרגין ואפילו בשוגג שאין בן נח צריך התראה כדאמרינן בסנהדרין ע"כ. וי"ל דסובר רבינו דנהי דהתראה לא בעי מ"מ צריך שנדע שעשה הדבר במזיד ובכוונה שמוכיח מתוך מעשיו כן אבל אם מעשיו מוכיחין דהוי שוגג פטור:

שאם הרגו גואל הדם וכו'. לא ידעתי מה הוקשה לרב כ"מ דרבינו כתב בפ"ה מהלכות רוצח דגר תושב שהרג ישראל בשגגה נהרג עליו וגר תושב שהרג גר תושב בשגגה גולה ועכו"ם שהרג את העכו"ם בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו שנאמר לבני ישראל והכא רבינו בעכו"ם שהרג עכו"ם איירי דבן נח שכתב רבינו בזה הפרק לא הוי שקבל שבע

מצות דלא מיקרי גר תושב אא"כ קבל שבע מצות וכמ"ש רבינו בפי"ד מהלכות איסורי ביאה איזהו גר תושב זה הוא עכו"ם שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז עם שאר המצות וכו' אבל בן נח שלא קבל שבע מצות אע"פ שחייב בהן לא מקרי תושב אלא עכו"ם ובן נח שכתב רבינו כאן הוי שלא קבל שבע מצות והוי עכו"ם ודינו כמ"ש רבינו בהל' רוצח דעכו"ם שהרג עכו"ם בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו והכא בהרג עכו"ם איירי ומ"מ כתב רבינו שאם הרגו גואל הדם נהרג עליו:

אבל אם ידע וכו'. מה שפסק רבינו כרבא דאומר מותר קרוב למזיד מלבד הטעמים שכתב הרב כ"מ יש עוד סיוע ממה שאמרו בריש פרק אלו הן הגולין תנו רבנן בשגגה וכו' ואמרו שם שאני אומר האומר מותר קרוב למזיד הוא משמע דהכי הלכתא:

הלכה ד

שהרי נשתנה דינו כו'. הרב כ"מ הקשה דאי הך טעמא קאי אדינא קמא ונתן טעם לפטור כשהרג את חבירו ניחא שנתן טעם מפני שנשתנה דינו אבל אם נתן טעם לחיוב דהיינו דינא שבא על אשת ישראל ונתגייר דחייב הטעם הוא בהפך הכוונה דאין הטעם לחיוב אלא מפני שלא נשתנה מיתתו. ואני אומר לתרץ הקושיא דכוונת רבינו לומר דחונקין אותו על אשת ישראל אע"ג דקודם שנתגייר היה בסייף מ"מ השתא חונקין אותו והוקשה לו מההיא דסרחה ואח"כ בגרה בפ' בן סורר (דף ע"א:) דאמר ר' יוחנן לתנא תידון בסקילה והוי במיתה קמייתא וה"נ אמאי לא הוי במיתה קמייתא דמהא בעו בגמ' לסיועיה לר' חנינא ודחו לסיעתא דהתם תידון בסקילה וכי היכי דלא ליקשי לר' חנינא צריכים אנו לתרץ דשאני הכא דנשתנה דינו מה שאין כן סרחה ואח"כ בגרה דהתם לא נשתנה דינה וכן כתבו שם התוס' וז"ל והא דאמר ר' יוחנן לתנא תידון בסקילה וכו' משום דהתם לא נשתנה דינה כי הכא וזו היא כוונת רבינו ובאו דבריו על נכון:

הלכה ו

מפי הקבלה שבני נח אסורין בהרבעת בהמה וכו'. מה שאמר הרב כ"מ דהרב פסק כר' אליעזר משום דשמואל מפרש טעמיה אינו מספיק דגם שם בגמרא שקלו וטרו לפרש דברי ר' שמעון דאמר אף על הכישוף ולא פסק רבינו כוותיה דכן דרכו לפרש טעם התנא אע"ג דלית הלכתא כוותיה. אבל טעמו של רבינו נראה לי משום דבפ"ק דקידושין (דף ל"ט) הקשה על הא דאמר ר' יוחנן לוקין על הכלאים דבר תורה הא אנן תנן הכלאים מדברי סופרים ותירצו לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר שמואל את חקותי תשמורו וכו' משמע דהא דשמואל הלכה היא וכיון שכן נלמוד ממנו דכלאים נאסר לבני נח אבל מ"מ לא רצה רבינו לחייב מיתה משום דבגמ' בפ' ארבע

מיתות לא אמרו אלא על שבע מצות בן נח נהרג משמע דעל אחרות לא וכמ"ש הרב בכ"מ לקמן בפרק זה:

הלכה ט

עכו"ם שעוסק בתורה וכו'. נ"ל טעם לרבינו במ"ש דאין נהרג עליה משום דהוקשה לו מה שאמרו בפרק ד' מיתות ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור דהא איכא עכו"ם ששבת ועכו"ם שעוסק בתורה דלישראל מצוה ולעכו"ם אסור והתוס' הקשו קושיא זו דלא אמרינן הכי בדבר שהוא מצוה לישראל ורבינו נראה לו הסברא בהפך דאדרבא דכיון דלישראל לא די שהוא מותר אלא אפילו מצוה הוי א"כ לא הוה לן לאסור לעכו"ם בכך ולחייבו מיתה לכך מפרש רבינו דהאי חיוב מיתה מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא דלא הוי אזהרה גמורה דאזהרה מן התורה ליכא בדבר שלישראל שרי וכמו שאמרו ליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור כלומר אזהרה מן התורה ומה שהקשו בגמרא דליחשבה גבי שבע מצות היינו דוקא לענין איסורא לבד וכמ"ש הרב כ"מ וכיון דהאי חיוב מיתה שהזכיר כאן הוי מדרבנן הוא הדין נמי חיוב מיתה שהזכירו גבי עכו"ם שהכה את ישראל כפי האי גוונא הוא דבחד לישנא איתמרו כל הני מימרי חדא בתר חברתה בההיא סוגיא:

הלכה י

אבל העכו"ם שנתן צדקה וכו'. מה שתמה הרכ"מ דלמה לא כתב דוקא משום שלום מלכות אין זו קושיא דכבר ביאר הדבר רבינו בהלכות מתנות עניים פרק ח' שכתב שם ומלך או שר מן העכו"ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וכו' ושם שהוא מקום הדין האריך וכאן קיצר וסמך על מ"ש שם:

פרק יא

הלכה א

ושם נבא בשני המשיחים וכו'. רש"י ז"ל בפירוש החומש בפרשת בלק פירש דפסוק דרך כוכב מיעקב כלו וכן פסוק והיה אדום ירשה מדבר על דוד ופסוק וירד מיעקב וכו' אירי במלך משיחנו ורבינו לא כתב כן ואולי הם מדרשים חלוקים:

הלכה ג

רדב"ז ואל יעלה על דעתך וכו'. ולענין בן כוזיבא אין ספק שהיה מחלוקת בין החכמים מקצתם לא האמינו שהוא משיח וקצתם האמינו ור"ע מכללם ואפילו אחר ששלחו

חכמים אי מורח ודאין או לא לא חזר בו ר"ע שמא לא בא לפניו דין שיהיה צריך לדון ע"י הריחו עד שנהרג אז נתברר לכל שלא היה משיח. ומה שנראה מדברי הראב"ד שישראל הרגוהו לא משמע הכי אלא הגוים הרגוהו ויש לפרש הא דאמרינן בפרק חלק כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוה כלומר רפו ידיהם ממנו ובאו הגוים והרגוהו א"נ אגדות חלוקות הן: